

סתם נדרים להחמיר / יח:

בהבנת יסוד הדין נחלקו הראשונים: **דהמבני"ט** (קריית ספר נדרים ב, ז) כתב להדיא שהוא ככל ספיקא דאורייתא דאזלינן לחומרא, והיינו שהוא ספק שקול.

ואילו **הרא"ש** בריש סוגין כתב: "כלומר, אע"ג דכשפירש דבריו אזלינן בתר פירושן, אם סתם אזלינן לחומרא דסתם הנודר דעתו להחמיר מדלא שתק". כלומר, מבאר הרא"ש שאנו נוטים לפרש דבריו לחומרא, משום שאם אין כוונתו בדבריו לאסור דבר, לא היה מדבר כלל. ויש לעיין בדעת הרא"ש, אי סברא זו הופכת הדין לדין ודאי, או שמא אינו אלא ספק נוטה יתר לאיסור מלהיתר.

עוד יש לעיין בדעת הרא"ש אמאי נדי מהסברא הבסיסית דספיקא דאורייתא לחומרא ונצרך לחדש סברות נוספות.

התוס' בהמשך הסוגיא (יט.) מבואר בפירוש דהוי דין ודאי, וז"ל: "אבל במתניתין קתני אסור בודאי קאמר ג"כ למלקות דומיא דקתני גבי של שמים נדר אסור, דדהתם אסור ודאי קאמר". ויש לעיין בטעמים כיצד נפיק מידי ספיקא.

הקדן אורה ביאר בדבריהם דהתוס' ע"פ סברת הרא"ש. ודבריו לכאורה קשים לענ"ד, דהרי סברת הרא"ש אינה כ"כ ברירה להגיד הדין בוודאי שניתן לומר דאינו אלא ספק הנוטה. מלבד זאת, הדברים לכאורה בלתי אפשריים בהבנת התוס' את מהלך הסוגיא, ויבואר אי"ה בהמשך הדברים.

הנשאר לברר בכל הטעמים מהו יסוד המחלוקת בין השיטות השונות¹.

הנה, לכאורה נראה לומר ב' **נפק"מ** בין השיטות השונות:

א. לעיל (ה:) מביא **הר"ן** מחלוקת ראשונים בדין האומר מודרני ממך, שיש הסוברים שנאסר לדבר עימו (והיא שיטת הרמב"ם) ויש הסוברים שמשום שדיבורו סובל ב' משמעויות, איסור דיבור ואיסור הנאה, נקטינן להיתר בתרוייהו.

לכאורה, דברי הר"ן תמוהים המה וכפי שהעירו האחרונים, דהא במשנתנו מבואר להדיא דסתם נדרים להחמיר ואם כן בעינן למיזל לחומרא ולאסור גם הדיבור וגם ההנאה.

¹ **ברעת הרמב"ם** אי דין ספק נדרים הוי מספיקא או מדין ודאי דנו האחרונים: עיין **קדן אורה** (יט.) ובחודשי **הגרני"ט** (סי' נה). ועי' עוד בדברי הרמב"ם (נדרים ט, ג-ד) דהוי מדין ספק.

ובספר **הפלאות נדרים** כתב ליישב ע"פ דברי הרא"ש בסוגיין, דמאי דאזלינן לחומרא הוא משום דאין אדם מוציא את דבריו לבטלה דהא ודאי נתכוון לאסור ולא להגיד משפט שאין לו משמעות.

אמנם, כל זה שייך דווקא כשיש ספק אם כוונתו לאיסור או להיתר, אבל כאשר ודאי כוונתו לאסור ואיננו מסתפקים אלא מה כוונתו לאסור, לא שייך להגיד דאין אדם מוציא דבריו לבטלה ואזילנן לחומרא.

ולדעת המבי"ט ודאי שאין כל מקום לחלק בין המקרים, דסו"ס ספיקא דאורייתא לחומרא, ואין הבדל כלל בין אי מסתפקין בכוונתו אי לאסור או להיתר, או דסתפקין מה בדיוק בכוונתו לאסור.

אלא, שלכאורה דברי הפלאות נדרים צע"ג, דהרי אף לדעת הרא"ש כיצד ניתן להתעלם מדין ספיקא דאורייתא לחומרא.

ב. בדין ספיקא דאורייתא לחומרא, מצינו ברמב"ם במקומות רבים בהל' נדרים, דאף דאסור אינו לוקה. כגון, כתב הרמב"ם (נדרים י, ב): "נדר שאיני טועם יום הרי זה ספק ואסור מעת לעת כאומר יום אחד, ואם אכל אחר שחשיכה אינו לוקה". והיינו דבדין האומר 'שאיני טועם יום', איכא בעיא דלא איפשטא בגמ' (ס:) אי כוונתו עד שתחשך בלבד, או מעת לעת כאומר יום אחד, ופסק הרמב"ם דמספק אזלינן לחומרא אך אינו לוקה.

א"כ, ע"פ המבי"ט ודאי שאין מלקות בדין סתם נדרים להחמיר, אמנם התוס' כמו שהזכרנו, כותב בפירוש דלוקה משום דהוי דין ודאי. אולם, בדעת הרא"ש יש להסתפק, דניתן לומר דלוקה דאף אי לא הוי ודאי אכתי הספק נוטה להחמיר ואינו ספק שקול דאינו לוקה עליו.

בביאור הספק שבו מכריעה המשנה דאזלינן לחומרא נחלקו הראשונים: **דבפירוש הרא"ש מתבאר** דמסתפקין מהי כוונתו, אי כוונתו לאסור או להיתר ומכרעין לחומרא "מדלא שתק".

אמנם **התוס'** כתבו בזה הלשון: "דאמר שנתכוון סתם למה שהלשון משמע", והיינו דמה שאנו מכריעים הספק אינו בירור כוונתו, דהא לא נתכוון כלל לאחד מבי' הצדדים, אלא בירור במשמעות לשונו. וצ"ע לכאורה בדברי התוס' מדוע פשטין לחומרא.

עוד יש להקשות לכאורה ע"ד התוס' דלא תלי בכוונתו כלל, דבהמשך הבירור בגמרא הגמרא תולה דינא דמתניתין בדין 'מעיל איניש נפשיה לספיקא'. ולכאורה הקשר בין הדברים תמוה לשיטת התוס' דהספק במשנה הוא בהגדרת משמעות המילה שאמר והספק אי מעיל איניש נפשיה לספיקא הוא דיון בכוונתו וכיצד תולה הגמ' שני עניינים אלו.

עוד צריך להבין מה יסוד המחלוקת בין התוס' לרא"ש מלבד דקדוק המשנה 'סתם נדרים' ולא 'ספק נדרים'.

ונראה לומר בזה לענ"ד, בהקדם דברי **התוס' ריש מכילתין** התמוהין לכאורה², דאיתא התם דישנם כנויים שבהם אפילו לא יבין משמעות הלשון הוי נדר.

² העירני לזה הבה"ח ש. ל.

ולכאורה צ"ע, דהא קי"ל לדבר פשוט דבעינן פיו ולבו שווין וכאן אין קבלה מצד הלב לאסור ממש באופן זה (היינו דאין כוונה חיובית לכך, אף דאין כוונה שלילית).

יתר על כן מבואר בתוס' ריש נזיר (ב. ד"ה נזיר) ובתוס' ריש מסכתין (ב. ד"ה כל) דאפילו אינו מבין שהוא נודר חל הנדר, וקשה כנ"ל ביתר שאת.

וצריך לומר בזה לכאורה, דעניין פיו ולבו שווין ע"פ התוס', אין הכוונה דבעינן לשיתוף הפה והלב ע"מ להחיל חלות האיסור, אלא הפה לבד פועל האיסור, דהלב אינו שייך אלא כלפי האדם בפני עצמו ואינו יכול להשפיע על המציאות, ורק הפה מקשר בין האדם למציאות ויכול להחיל חלות של איסור, רק דאי בלבו מתכוון איפכא, נחלש כוחו של הדיבור דאינו חשוב כ"כ לפעול במציאות להחיל חלות האיסור. על כן, במקום שאין הלב סותר רק דאינו מבורר דנוטה לכיוון הדברים וכגון אשר אינו מבין הלשון שאומר, לא נגרע דבורו ופועל במציאות להחיל חלות הנדר.

עוד ניתן לבאר בזה לכאורה, דברי התוס' יבמות (עא. ד"ה והני מולין) והריטב"א במכילתין (ריש פרק הנודר מן המבושל), דמה דקי"ל שבנדרים הולכים אחר לשון בני אדם ולא אחר לשון התורה, הוא דווקא במקום שידועה הלשון שאינה כלשון תורה, אבל במקום שאין הלשון מבוררת אזלינן בתר לשון התורה.

ולכאורה תקשי, דמידי ספיקא לא נפקא וניזיל לחומרא ומה מקדם אותנו מה דהוי לשון התורה. ואף אם נאמר דאזלינן בתר לשון תורה שהיא שגורה אצל האנשים, אינו מספיק לפענ"ד דסו"ס מידי ספיקא לא נפקא.

אמנם, ע"פ הנ"ל ניתן לומר שללשון תורה איכא כוח מצד עצמה ורק אי מבוררת הלשון שאינה לשון תורה והיינו דהובררה כוונתו דאינה כלשון תורה א"כ נחלש כוחה של הלשון ואין בכוחה לפעול במציאות, אבל במציאות מסופקת דאין הכוונה מבוררת בהיפך, א"כ לא נגרע כוחה של הלשון ואזלינן בתרה.

ע"פ הנ"ל נראה נמי יסוד דברי התוס' בסוגיין, דכאן אין הפרעה כלל מצד הכוונה דהיא ניטרלית לגמרי, לכן פועל הדיבור ע"פ כל משמעותו. והיינו דאין המילה מתבארת ע"פ עניין מסויים אלא ע"פ המובנים האפשריים בה מצד עצמותה, והיינו אף הצד החמור שבה מדין ודאי.

(וביתר ביאור נאמר, כל מילה מתבאר בשפתנו עפ"י הקשרה במשפט שבו היא מובאת, והיינו עפ"י כוונתו של האדם. אומנם בכאן, שאין הכוונה נוטה נוטה לשום צד, א"כ נמדדת המילה ע"פ כל המובנים שהיא כוללת).

וזהו הביאור נמי בעניין הקשר משנתנו לדין 'מעיייל איניש נפשיה לספיקא' דמשמעות הדברים שכוונת האדם לכל המוכח במשמעות דבריו.³

הנה, לכאורה להבנה זו, במקרה הדומה להפלאות נדרים הנ"ל והיינו כשברי לנו שנתכוון לאסור רק מספיקין מה אסר ניזיל לחומרא בתרוייהו שבי הביאורים כלולים במשמעות מילה זו שאמר.

ובדעת הרא"ש נראה, ע"פ דבריו בפסקים (פרק ג ס"י ד), דמה דמועילה מסירת מודעה שהנדרים שידור יבטלו הוא דוקא במבטל בפרהסיא דאז הוו דברים שבלב דמוכיחין.

³ כע"ז זה ביאר הנתיבות (ס"ו ס"ק ח).

ולכאורה יש לתמוה, מדוע מצריך הרא"ש שיאמר בפרהסיא ומדוע לא סגי שיאמר בפני ב' עדים המודעה.

והמתבאר לכאורה בזה, דלהרא"ש הכוונה מהווה בירור לכוחם של הנדרים לחול והלכך כשמוסר מודעה על מנת שתועיל לבטל הנדר, צריך בירור זה שבשעת הנדר יהיה מוכח דאינו חל דאי לאו הכי הדיבור פועל בע"פ.

סיכום הדברים

לתוס' כמו שבארנו, אי ליתא לכוונה חסר בכוח הדיבור לפעול.

לעומת זאת להרא"ש, אין הכוונה מהווה הפרעה אמיתית לדיבור לחול, רק דכשנאמר הדיבור באופן שדבריו מוכיחים שאין בכוונתו לכך אין כוח לדבריו לחול.

ה"נ מתבאר בסוגיין, דמשום דמצריך הרא"ש הוכחה בשעת הנדר שהדיבור הינו בעל משמעות, והיינו שהוא מתכוון בדיבור זה להחיל איסור, לכך נצרך הרא"ש לסברת "מדלא שתק", דהיא הוכחה בשעת הנדר.

בכך מבואר נמי אמאי 'התעלם' הרא"ש מסברת המבי"ט. דע"פ הנ"ל לשיטתו אינה מספיקה כלל, דאין תפקיד הכוונה להגדיר מה בליבו של האדם, אלא להוות ביטוי להגדרת והחשבת הדברים שאמר בפיו. א"כ, בספק שאין הכוונה מבוררת לאחד מן הצדדים אין הדיבור מבורר ואינו יכול להחיל חלות. ומיושבים דברי ההפלאות נדרים, דבאמת לשיטת הרא"ש לא נאמר בכה"ג שהלשון אינה מבוררת ספיקא דאורייתא לחומרא.

אלא שלכאורה ייקשה להנ"ל, אמאי 'פירושן להקל' דאינו בירור בשעת הנדר, רק אח"כ אומר לנו מה היה בליבו וכציד מועיל לבטל את הנדר. וצ"ל דבירור זה היה מונח כבר בשעת הנדר, שכבר בשעת הנדר לא היתה הלשון מכרעת לגמרי, ואכתי צ"ב.

הנה, בעניין 'פירושן להקל' נחלקו הראשונים: **דהמפרש** כתב, שמפרש בשעת הנדר, ומשמע לכאוי דאחר זמן אינו יכול לפרש, וכן איתא להדיא **בתוס' רי"ד** בסוגיין וביאר בטעמו שאינו נאמן לפרש דבריו כנגד הנאמר כמעט בפירוש.

אמנם, **בחיזושי רבנו אברהם מן ההר**, כתב בפירוש דניתן לבאר אף לאחר זמן.

ע"פ הנ"ל, אפשר דהרא"ש יסבור כהמפרש והתוס' רי"ד ולא מטעמיה, אלא משום דבעינן בירור בשעת הנדר. א"כ היוצא מדברינו אם כנים הם, דנחלקו התוס' והרא"ש בתפקידה של הכוונה ביחס לדיבור:

דלהתוס' תפקידה של הכוונה להחשיב הדיבור ולתת לו תוקף (היינו לא להחליש את כוחו), לכך מבאר התוס' דאין הספק בכוונתו אלא במשמעות דיבורו. אמנם, הרא"ש ס"ל דענין הכוונה לברר משמעות הדיבור הנאמר, לכך יש השפעה לכוונה על הדיבור, דבעינן שהדיבור יורה על הכוונה.

לעומת זאת, המבי"ט שבאר הספק בפשוטו בדין ספיקא דאורייתא לחומרא, יש לומר, שהבין דמה דבעינן פיו וליבו שווין היינו דבעינן לפה וללב גם יחד ע"מ להחיל איסור, והלכך איכפ"ל אף מספק שקול בכוונתו, דשמא נתכוון להחיל נדר.